

K PROBLEMATIKI »LJUBLJANSKE FRANČIŠKANSKE PODOBARSKE DELAVNICE«

Melita Stelè-Možina, Ljubljana

Moj oče je v topografiji okraja Kamnika prvi opredelil pojem in označil področje tako imenovane »ljubljske frančiškanske podobarske delavnice«,¹ v svoji razpravi v Zborniku za umetnostno zgodovino n. v. III (1955) pa sem poskusila orisati delo te delavnice, njene korenine in njen pomen ter mesto v okviru našega baročnega kiparstva.² Najdba dveh neznanih del te delavnice, od katerih je eno signirano, pa je povod za sledeči sestavek, ki naj bo — čeprav skromen — prispevek k rešitvi avtorskega vprašanja te delavnice³ (sl. 236, 237, 238).

Gre za kipa sv. Antona puščavnika in sv. Magdalene v podružnični cerkvi v Škocjanu pri Lukovici. Kip sv. Antona se nahaja na oltarju sv. Petra na evangelijski strani, kip sv. Magdalene pa na oltarju sv. Antona Padovanskega na listni strani. Ker sta oba oltarja izdelka novejšega časa in kipa slogovno nista skladna z njima, je evidentno, da sta bila sem prenesena od drugod, njun stilistični značaj pa ju veže na izdelke ljubljanske frančiškanske podobarske delavnice. Kip sv. Antona je visok 73 cm, izdelan iz lesa in na novo polihromiran. Svetnik je upodobljen v sedečem položaju, oblečen v redovniško obleko, ki se bogato guba posebno pod nogami; z eno roko drži knjigo, v drugi pa križ. Kip sv. Magdalene je visok 76 cm, lesen, prav tako polihromiran; svetnica je upodobljena sedé, z eno roko drži mrtvaško glavo, z drugo križ; obleka je bogato nagubana, enako pokrivalo. Oba kipa kažeta, da sta pripadala nekdanj enotnemu sestavu na neznanem kraju. Ustno izročilo in zapis o tem⁴ sicer pravi, da naj bi izhajal kip sv. Magdalene iz gradu Križ pri Kamniku. Oba kipa sta nedvomno delo iste roke in vzbujata posebno pozornost, ker je eden na hrbtni strani signiran: F. LACTANTIVS / SCHWAIGER M. / MDCCX. Ta signatura v polni meri potrjuje našo domnevo o frančiškanski delavnici, ker je v njenem okviru ime Schwaiger oz. Schweiger z dokumenti izpričano. Tako je v nekrologih frančiškanskih samostanov zabeleženo, da je leta 1757 na Trsatu umrl brat Ivo Schweiger, sculptor,⁵ ki v tej zvezi seveda ne prihaja v poštev. Važnejši se zdi zapis v kroniki frančiškanskega samostana v Novem mestu, kjer beremo: Leta 1716 so nastali oltarji sv. Frančiška Serafinskega, sv. Antona Padovanskega, veliki oltar in oltar v škapulirski kapeli; rezbarska dela sta izvršila brata Dionizij in Ivo, pozlatil jih je brat Laktancij, mizarska dela pa je

Sl. 236. Škocjan pri Lukovici, kip sv. Antona puščavnika

Foto: Drago Komelj

Sl. 237. Skocjan pri Lukovici, kip sv. Magdalene

Foto: Drago Komelj

opravil brat Elcearij.⁶ Tu se kot pozlatar imenuje brat Laktancij, vendar je vsaka primerjava nemogoča, ker omenjeni oltarji niso več ohranjeni, ampak so nadomeščeni z novimi. Ime Schwaiger kaže na južno-nemško poreklo, saj je znanih tudi več umetnikov s tem imenom iz Augsburga in iz Bavarske, posebno pa kaže še na Tirolsko in za nekatere kiparje frančiškanske delavnice je tirolsko poreklo izrecno izpričano.⁷

Sl. 258. Skocjan pri Lukovici, napis na hrbtu kipa

Foto: Drago Komelj

Kvaliteta obravnavanih dveh kipov je dobra in ju po obdelavi in izrazu lahko uvrstimo v glavno, tako imenovano drugo skupino v okviru frančiškanske delavnice, katere glavne značilnosti so:⁸ poudarjena reliefna zasnova, anatomsko nepravilne poze teles, draperija močno nagubana, v dani ploskvi se razvija cel kompleks živahno med seboj prepletajočih se gub; oblika nog je poudarjena, v ostalem pa se telo pod bogato draperijo kar nekam izgublja in se samostojno malo izraža. Glavni predstavniki tega načina so kipi sv. Petra in Pavla ob atiki glavnega oltarja v Lokah v Tuhinjski dolini, Marija in Janez v Narodni galeriji v Ljubljani (iz kamniškega frančiškanskega samostana), sv. Peter in Pavel v cerkvi v Mekinjah, dalje nekateri kipi v cerkvi na Trsatu in

Sl. 239. Glava kipa sv. Antona v Škocjanu pri Lukovici

Foto: Drago Komelj

sv. Valentin na oltarju v Dvoru pri Polhovem Gradcu in »drseči« angeli na oltarjih v Dvoru in na Trsatu. Prav posebno pa se oba kipa iz Škocjana približujeta postavam sv. Petra in Pavla v atiki v Lokah in sv. Petru in Pavlu v Mekinjah, s katerimi ju družijo podobna formalna

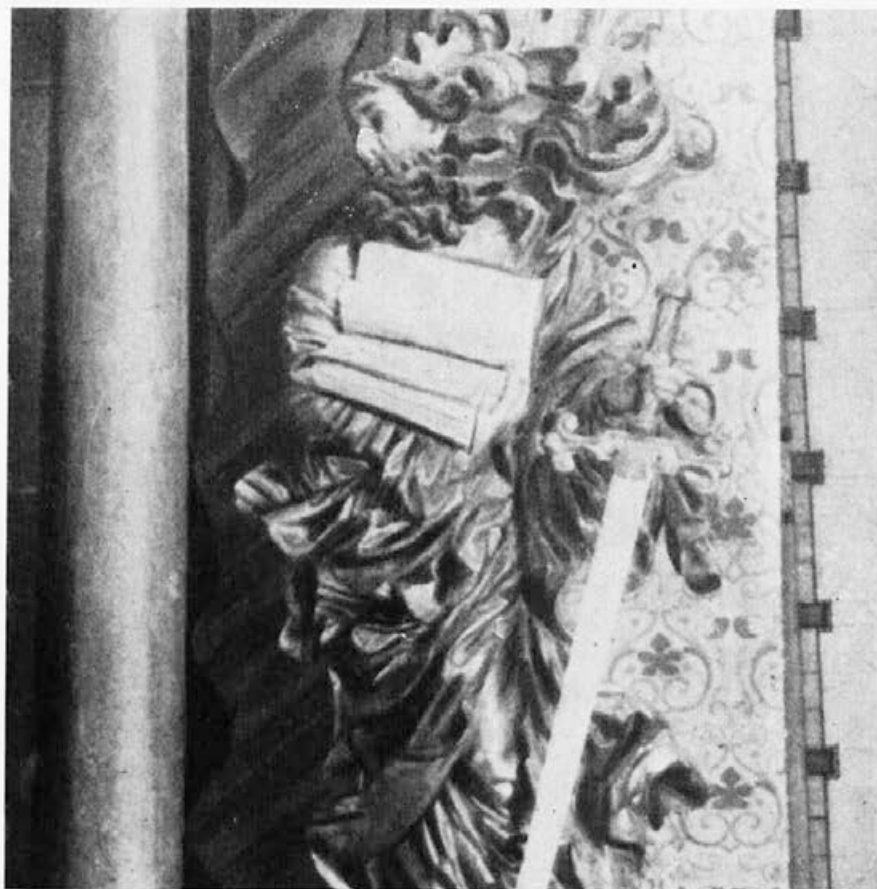
obdelava telesa in draperije, vihrajoča brada, ki je zelo značilno obdelana pri vseh imenovanih plastikah in tudi izraz obrazov. Dovolj je, če primerjamo glavo sv. Pavla v Mekinjah in glavo sv. Antona v Škocjanu (sl. 239, 240).

Vprašanje avtorstva kipov sv. Antona in sv. Magdalene je težko rešljivo. Zgoraj citirani zapisek v kroniki v Novem mestu govori namreč o bratu Laktanciju kot pozlatarju, ki je delal tam v letu 1716, kar tudi sovпада z obdobjem delavnosti glavne skupine frančiškanskih kiparjev. Časovno je torej mogoče ali kar verjetno, da gre tu za isto osebo, saj signatura v Škocjanu podaja letnico 1710; ne dokazuje nam pa, da je podpisani tudi avtor kiparskega dela, kajti možno je, da se je v Škocjanu podpisal brat Laktancij Schwaiger kot pozlatar, ki je po kiparju izrezljane kipe samo pozlatil in poslikal. To ni nemogoče, saj to ne bi bil izreden primer v tem času, ko je poslikavanje in zlatenje (nemško Fassmalerei) predstavljalo zelo važen posel pri »zlatih« in pri baročnih oltarjih in bilo kot tako upoštevano tudi kot samostojen poklic.

Posel slikarja in pozlatarja je odgovoren in njegovo delo v gotiki in v baroku nikakor ni bilo manj pomembno kakor delo rezbarja, saj je s kredasto oblogo in s poslikavo v tempera tehniki dal kipu šele njegov končni izraz in vse to je zahtevalo od njega pravi umetniški čut. Zato ni čudno, da se je tu in tam tudi avtorsko uveljavil.⁹ R. Hoffmann govori o tem celo,¹⁰ da moramo pri velikih oltarjih baroka računati s tremi umetniki, ki sodelujejo: s kiparjem, ki izdelava kipe in ornamentiko; z umetnim mizarjem, ki izvrši oltarno arhitekturo in s slikarjem-pozlatarjem, ki oltar poslika in mu doda kot celoti šele pravi izraz. Njegova pomembnost se izraža še posebno v tem, da je včasih celo nasekal površino lesenih kipov, da se je kredasta osnova bolje prijel, in to dokazuje, da je šele njegovo delo pomenilo pravo dovršitev teh izdelkov.

Tudi v domačem materialu imamo več primerov, ko se je slikar-pozlatar podpisal kot avtor ali pa da se je ohranilo njegovo ime ob imenu kiparja. Tako se je Jakob Jamšek, slikar iz Škofje Loke, podpisal leta 1652 na Skarnosov veliki »zlati oltar« v Crngrobu. — Na velikem zlatem oltarju v Podbrju v Vipavski dolini najdemo sledeči napis: S. Chosme e Damiane orate pro nobis Andrea Mulig allora Piovano: Io Angelo Sperandi *Indoratorio* fecit operorum mirabilium suorum Anno Domini 1657. Tako se je tu Angelo Sperandi s ponosom podpisal kot pozlatar. — Na glavnem oltarju v Muljavi je signatura: Altare hoc Ioan: Iacobus Mönhardt, cum socio Antonio Schernauitsch, Weÿxelburgenses in Anno 1674 *pingebant*. Sculpebat vero Bartholomeus Plumenberger Labacensis, Anno eiusdem. Tudi tu vidimo, da se poleg kiparja samozavestno omenja pozlatar Mönhardt s pomočnikom. Na enem izmed stranskih oltarjev v župni cerkvi v Vitanju je podobar I. Sojč našel podpis F. M. P. 1663, čigar P[inxit] se nedvomno nanaša na slikarja in pozlatarja. — Nekoliko kasnejši je zapis iz leta 1742 na oltarju Rožnega venca v župni cerkvi v Šoštanjju: Exstat bonitas generosi Domini Ioannis Josephi Casteliz eius vxoris Helenae Theresiae existente loci parochio Ioane Iosepho Thalmainer *pinxit* Ioannes Michael Sartori sclavogracenis.¹¹

Kipa sv. Antona in Magdalene spadata nedvomno v okvir kipov, od katerih so posebno značilni oni v Mekinjah in v Lokah v Tuhinjski dolini in so delo enega mojstra oziroma so nastali pod vodstvom in vplivom ene osebe. Po vsem povedanem pa zaenkrat ni mogoče reči, ali naj bi bil

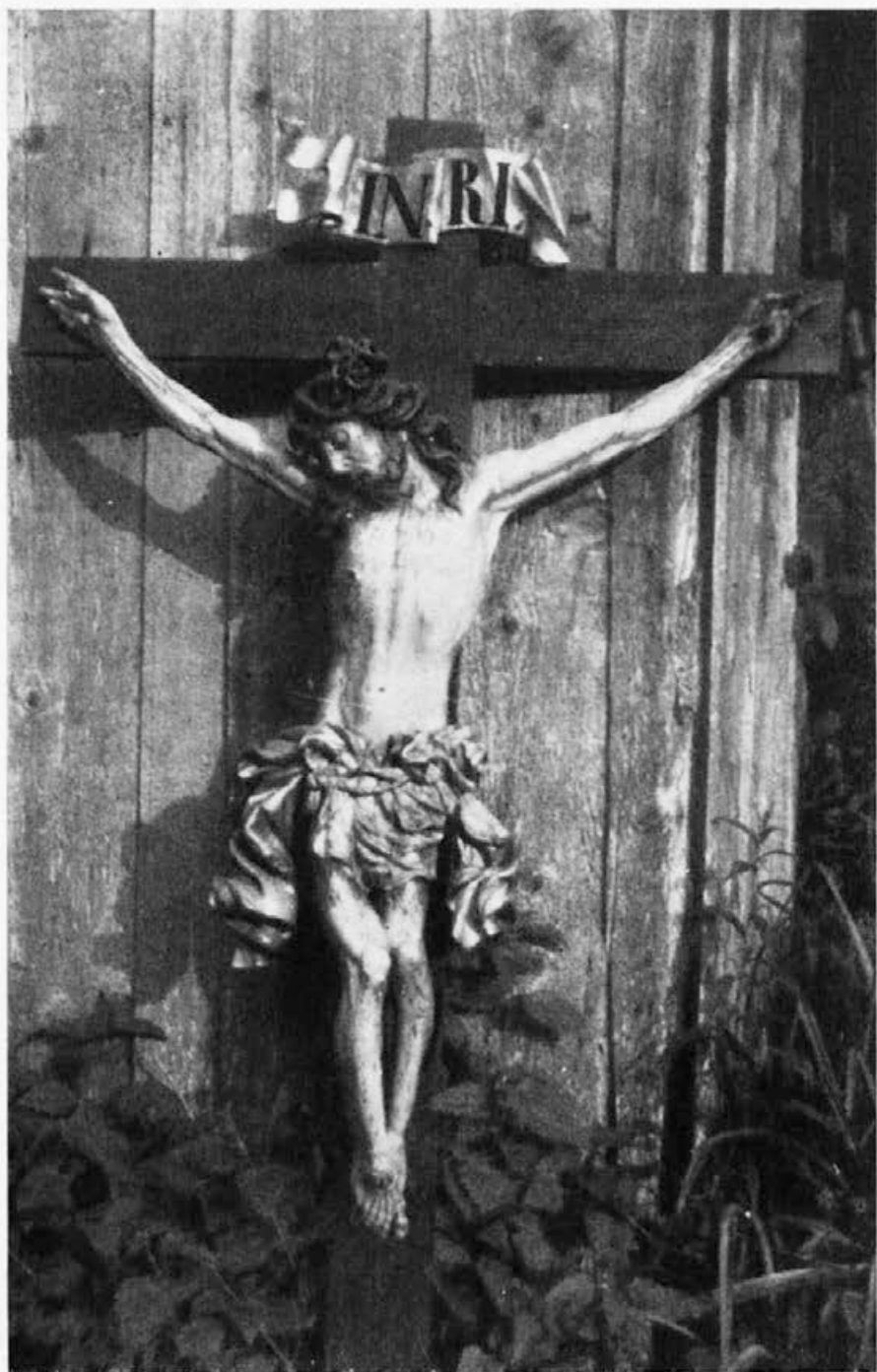
Sl. 240. Mekinje pri Kamniku, veliki oltar, kip sv. Pavla

Foto: Drago Komelj

podpisani Laktancij Schwaiger kipar ali samo slikar-pozlatar¹² in tako ostaja vprašanje kiparskega avtorstva kljub signaturi še vedno odprto.

*

V tej zvezi objavljam tudi doslej neznanega Križanega, danes v župnišču v Stari Loki, bil pa je preje v uršulinskem samostanu v Ljubljani. Tudi ta Križani nosi poteze frančiškanske podobarske delavnice tako v obdelavi telesa, v značilno drapiranem prtu okrog ledij, v obdelavi las in brade ter v ekspresivnem izrazu obličja (sl. 241, 242).

Sl. 241. Stara Loka, župna cerkev, Križani (frančiškanska delavnica)

Foto: Drago Komelj

Sl. 242. Stara Loka, župna cerkev, glava Križanega

Foto: Drago Komelj

- ¹ France Stelè, Sodni okraj Kamnik, str. XII, XIII.
- ² Melita Stelè, Ljubljanska frančiškanska podobarska delavnica. ZUZ n. v. III. (1955), str. 161—196.
- ³ Za sporočilo o najdbi teh dveh kipov se na tem mestu najlepše zahvaljujem konservatorju Zavoda za spomeniško varstvo LRS, tovarišu Ivanu Komelju.
- ⁴ Leopold Podlogar, Drobtinice iz preteklosti soseske »Škocijan« v dobski župniji. Ljubljana 1911.
- ⁵ Spominska knjiga za 700-letnico oo. frančiškanov v Ljubljani. Ljubljana 1933.
- ⁶ Jože Gregorič, Kulturna slika Novega mesta in njegovo zunanje lice. Kronika slov. mest VI. (1939), str. 125, 126.
- ⁷ Melita Stelè, o. c., str. 168, 188.
- ⁸ Melita Stelè, o. c., str. 176.
- ⁹ H. Wilm, Die gotische Holzfigur. 2. iz., 1940, str. 38—65.
- ¹⁰ R. Hoffmann, Der Altarbau im Erzbistum München und Friesing in seiner stilistischen Entwicklung vom Ende des 15. bis zum Anfang des 19. Jhrh. München 1905, str. 141.
- ¹¹ Prim. o tem tudi Jos. Z y k a n v Österr. Zeitschrift für Kunst und Denkmalpflege XII. (1958), str. 14—20, kjer objavlja napis za srednjo figuro v oltarni omari v župni cerkvi v Weiten v Waldviertel, ki pravi: »Hans Peham maler purger zu Mölk 1518 am freitag vor St. Margaret.« kjer gre nedvomno za slikarja, v opombi 1 na str. 17 pa dopušča tudi misel, da je pod pictor lahko mišljen tudi kipar-rezbar. V Registrum Computationum domini Volffgangi abbatis 1496 do 1505 v Zwetlū je namreč pri l. 1502 zapisano: »Pictori ex Khrems pro ymagine beate virginis et tabula in ara sancti Wernardi.« Tu je torej »slikar« dobavil oboje, ymago-kip M. Božje in tabula-slika sv. Bernarda.
- ¹² Vprašanje je tudi, kaj naj bi pomenila črka M. za imenom v signaturi (Maler?), če ne slikarja pozlatarja.

R é s u m é

Anschliessend an eine im Zbornik za umetnostno zgodovino n. v. III. publizierte Abhandlung über die Franziskanerbildhauerwerkstätte von Ljubljana werden nun zwei bisher unbeachtete Werke dieser Werkstätte aus der Pfarrkirche in Sent Vid bei Lukovica veröffentlicht. Die Wichtigkeit dieser Entdeckung besteht besonders darin, dass eines dieser Werke die Signatur »F. Lactantius Schwaiger M. 1710« trägt und dass diese beiden Werke deutlich der qualitätvollen zweiten Gruppe dieser Werkstatt, deren Author bisher nicht eruiert werden konnte, zuzuzählen sind. Frater Lactantius hat diese Werke als Fassmaler signiert. Nachdem die Ordenskronik auch einen Ivo Schweiger kennt, scheint es doch, dass man durch diese Signatur der Lösung der Autorfrage näher gekommen ist. Dieser Ivo Schweiger starb im J. 1757 zu Trsat bei Rijeka und wird ausdrücklich als sculptor bezeichnet. Ein zweiter Ivo, bei dem man die Identität mit Ivo Schweiger annehmen kann, wird im J. 1716 unter den Schnitzern des leider nicht mehr erhaltenen Hochaltars der Franziskanerkirche in Novo mesto erwähnt; auch diesen Altar hat F. Lactantius gefasst. Es ist nicht ausgeschlossen, dass die beiden Verwandte gewesen sind und dass die bildhauerische Qualität Ivo zuzuschreiben ist.